

**КОНЦЕПЦІЯ
ПОЗАШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ
В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

КОНЦЕПЦІЯ позашкільної освіти в умовах воєнного стану

ПРОБЛЕМА, ЩО ПОТРЕБУЄ РОЗВ'ЯЗАННЯ

24 лютого 2022 р. розпочалася широкомасштабна військова агресія російської федерації проти України.

Указом Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022 введено воєнний стан в Україні.

Згідно зі статтею 17 Конституції України, «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу».

У Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», Указі Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» визначено освіту як один з напрямів національної безпеки держави, запоруку утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Відповідно, освіта загалом та позашкільна зокрема є невід'ємною складовою національної безпеки та оборони України. Саме на заклади позашкільної освіти покладено функції формування молодого покоління українських громадян.

За офіційними даними, позашкільна освіта системи освіти станом на 01.01.2024 р. включала 1170 закладів позашкільної освіти (2023 р. – 1153, 2022 р. – 1263); 798 тис. 854 вихованця, учня, слухача (2023 р. – 790 тис. 834, 2022 р. – 1 млн 14 тис. 981); 51 тис. 869 гуртків та інших творчих об'єднань у закладах позашкільної освіти (2023 р. – 50 тис. 765, 2022 р. – 63 тис. 972); 15 тис. 535 педагогічних працівників закладів позашкільної освіти (2023 р. – 16 тис. 254, 2022 р. – 18 тис. 93).

Військова агресія російської федерації актуалізувала питання виховання дітей та молоді взагалі та національно-патріотичного зокрема, змушує переглянути попередні нормативно-правові акти в цій царині.

Таким чином, в умовах воєнного стану необхідним постає посилення уваги до позашкільної освіти, підтримки діяльності закладів позашкільної освіти як складової національної безпеки та оборони України, розробка і впровадження **Концепції позашкільної освіти в умовах воєнного стану** (далі – Концепція).

МЕТА І СТРОКИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ

Метою Концепції є розвиток позашкільної освіти в умовах воєнного стану як основи утвердження української національної та громадянської ідентичності, військово-патріотичного виховання.

Строк реалізації Концепції – 2024–2030 роки.

ЗАВДАННЯ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ, СПРЯМОВАНІ НА РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ

Основоположною для позашкільної освіти в умовах воєнного стану обрано модель реалізації права кожної дитини на доступну і якісну позашкільну освіту, їх навчання, виховання, розвиток і соціалізацію у закладах позашкільної освіти.

Основними завданнями Концепції позашкільної освіти в умовах воєнного стану є:

I. Покращення нормативно-правової бази у сфері позашкільної освіти в умовах воєнного стану.

II. Розвиток управління закладами позашкільної освіти, збільшення охоплення вихованців, учнів, слухачів закладів позашкільної освіти, у тому числі військово-патріотичним напрямом позашкільної освіти в умовах воєнного стану.

III. Оновлення змісту і методики позашкільної освіти на засадах української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості.

IV. Посилення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів позашкільної освіти в умовах воєнного стану.

V. Відновлення освітньої інфраструктури, зміцнення матеріально-технічної бази закладів позашкільної освіти в умовах воєнного стану.

Державна і регіональна політика України, спрямована на реалізацію права кожної дитини на доступну і якісну освіту у закладах позашкільної освіти стає фундаментом утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Першим напрямом позашкільної освіти в умовах воєнного стану стає покращення нормативно-правової бази позашкільної освіти, діяльності закладів позашкільної освіти.

Вкрай важливим постає розробка Державної програми позашкільної освіти в умовах воєнного стану та в період повоєнного оновлення України на 2025–2030 рр., що забезпечить утвердження української національної та громадянської ідентичності, реалізацію права кожної української дитини на позашкільну освіту.

Значної уваги в умовах воєнного стану потребує внесення змін у нормативно-правові документи щодо мораторію на закриття, перепрофілювання, перепідпорядкування, злиття закладів позашкільної освіти.

Окремого значення набуває розробка нормативно-правових актів щодо ефективної діяльності релокованих закладів позашкільної освіти, функціонування закладів позашкільної освіти на деокупованих територіях (ДОТ).

Нагальним з метою посилення державної політики у сфері позашкільної освіти в умовах воєнного стану постає внесення змін до Національного

класифікатору України, зокрема щодо Класифікації видів економічної діяльності ДК 009:2010, затверджених наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 29.11.2010 р. № 530 у частині доповнення КВЕД 85.33 Позашкільна освіта.

Важливим щодо збереження кадрового складу закладів позашкільної освіти є внесення змін в абзац третій частини другої статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» у частині включення педагогічних працівників закладів позашкільної освіти, як таких, що підлягають відстрочці від призову на військову службу під час мобілізації.

Окремої уваги заслуговує віднесення закладів позашкільної освіти до об'єктів критичної інфраструктури як таких, що є важливими для національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам.

Другий напрям позашкільної освіти в умовах воєнного стану – це розвиток управління закладами позашкільної освіти, збільшення охоплення вихованців, учнів, слухачів закладів позашкільної освіти, у тому числі військово-патріотичним напрямом позашкільної освіти в умовах воєнного стану.

Вкрай актуальним постає посилення системи управління закладами позашкільної освіти та удосконалення роботи державних і місцевих органів влади у сфері позашкільної освіти, громадського сприяння безпеці та обороні, національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання громадян.

Окремого значення набуває розвиток співпраці з представниками Сил безпеки та оборони України, зокрема Збройними Силами України (ЗСУ), Міністерством оборони України, Міністерством внутрішніх справ України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Службою безпеки України, Національною поліцією України, Державною прикордонною службою України, Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України та ін.

Необхідним є утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань розвитку позашкільної освіти в умовах воєнного стану і затвердження її відповідного Положення.

Важливим постає розвиток військово-патріотичного, науково-технічного, пластового, скаутського, дослідницько-експериментального, туристсько-краєзнавчого, соціально-реабілітаційного, еколого-натуралістичного, оздоровчого та інших напрямів позашкільної освіти в умовах воєнного стану.

Окрема увага у розвитку управління має зосередитися на збільшенні охоплення вихованців, учнів, слухачів закладами позашкільної освіти.

Вкрай важливим постає впровадження ключових напрямів позашкільної освіти на деокупованих територіях (ДОТ), підтримка релокованих закладів позашкільної освіти.

Важливим є охоплення позашкільною освітою, закладами позашкільної освіти українських дітей, які перебувають за кордоном, у інших державах.

Особлива увага має приділятися посиленню регіонально-громадського партнерства у сфері позашкільної освіти, укріпленню зв'язків між міськими, сільськими та селищними громадами та закладами позашкільної освіти.

Третім напрямом позашкільної освіти в умовах воєнного стану є оновлення змісту і методики позашкільної освіти на засадах української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості.

Значна увага має приділятися безпосередній організації освітнього процесу у закладах позашкільної освіти.

Варто враховувати, що суттєвою є різниця щодо воєнної ситуації в областях України, яка відображається на діяльності закладів позашкільної освіти, а саме:

- заклади позашкільної освіти на тимчасово окупованих територіях (ТОТ);
- заклади позашкільної освіти на деокупованих територіях (ДОТ);
- заклади позашкільної освіти на територіях, де є активні військові дії;
- заклади позашкільної освіти на територіях, де відсутні активні військові дії.

Відповідно, організація освітнього процесу у закладах позашкільної освіти має здійснюватися очно та / або (де відсутні можливості очного навчання) – з використанням дистанційних технологій навчання та / або з урахуванням змішаного формату.

Зміст і методика позашкільної освіти мають базуватися на основі компетентнісного підходу, що включає формування пізнавальної, практичної, творчої та соціальної компетентностей.

Із метою удосконалення змісту і методики освітнього процесу у закладах позашкільної освіти вкрай актуальним є їх вибудовування на засадах української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості.

У реалізації змісту і методики освіти необхідним постає питання щодо змістового наповнення навчальних програм, підручників, посібників тощо, спрямованих на формування української національної та громадянської ідентичності. Зокрема, робота має бути спрямована і включати наступний зміст:

- початкова військова підготовка;
- професійна орієнтація на військову службу;
- професійно-технічна і спеціалізована військова підготовка;
- військово-прикладний і службово-прикладний спорт;
- сприяння розвитку військово-промислового комплексу.

Окрема увага у змісті позашкільної освіти має приділятися профорієнтації, профільному навчанню, учнівському самоврядуванню, волонтерській роботі, STEM, STEAM, STREAM, психологічній підтримці, супроводу і реабілітації учасників освітнього процесу в закладах позашкільної освіти.

Необхідним є розробка і впровадження навчальних програм з позашкільної освіти, у тому числі для закладів позашкільної освіти на деокупованих територіях (ДОТ), серед яких «Українська мова», «Українська сучасна дитяча література», «Історія України», «Перша домедична допомога» та ін.

Вагомості набуває врахування та визнання на відповідному рівні освіти компетентностей, які здобуті за програмами позашкільної освіти.

Четвертим напрямом позашкільної освіти в умовах воєнного стану є посилення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів позашкільної освіти в умовах воєнного стану.

Саме педагог має безпосередній контакт з вихованцем, учнем, слухачем і безпосередньо здійснює провадження освітнього процесу у закладах позашкільної освіти.

З метою вирішення проблеми кадрового забезпечення системи позашкільної освіти в умовах воєнного стану, необхідним є введення триступеневої системи професійної підготовки педагогічних кадрів за освітніми програмами «Позашкільна освіта» за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки галузі 01 Освіта/Педагогіка на першому (бакалаврському), другому (магістерському) та третьому (освітньо-науковому) рівнях вищої освіти.

Підготовка педагогічних працівників закладів позашкільної освіти потребує надання бюджетних місць на підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки галузі 01 Освіта/Педагогіка.

Враховуючи, що позашкільна освіта є окремим складником системи освіти, заслуговує на увагу введення окремої спеціальності «Позашкільна освіта» у рамках галузі 01 Освіта/Педагогіка.

Окремим важливим напрямом постає реінтеграція ветеранів у цивільне життя шляхом їх перепідготовки, підвищення кваліфікації за освітніми програмами «Позашкільна освіта» за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки галузі 01 Освіта/Педагогіка.

Актуальним постає підготовка педагогічних працівників позашкільної освіти для закладів позашкільної освіти на деокупованих територіях (ДОТ), особливо тих, що знаходяться в окупації тривалий період часу: Автономна Республіка Крим, м. Севастополь, частина Донецької та Луганської областей.

Важливим постає питання піднесення престижу професії педагога, їх моральної та матеріальної підтримки, не допущення погіршення соціального стану в умовах воєнного стану.

Окремої уваги потребує дотримання на місцевому рівні чинного законодавства у галузі освіти, забезпечення трудових прав і гарантій педагогічним працівникам закладів позашкільної освіти, здійснення освітньої діяльності закладів позашкільної освіти в умовах воєнного стану.

П'ятим напрямом позашкільної освіти в умовах воєнного стану є відновлення освітньої інфраструктури, зміцнення матеріально-технічної бази закладів позашкільної освіти в умовах воєнного стану.

Знищення та пошкодження закладів позашкільної освіти обмежує доступ дітей до їх навчання, виховання, розвитку та соціалізації.

Станом на квітень 2024 р. зруйновано і пошкоджено майже 200 закладів позашкільної освіти.

Заклади позашкільної освіти та їхня інфраструктура (кабінети, лабораторії, спортивні зали, бібліотеки, навчально-дослідні земельні ділянки тощо) – важливий фактор освітнього середовища для успішної реалізації освітнього процесу на засадах української національної та громадянської ідентичності.

Важливим є збереження та не допущення скорочення мережі закладів позашкільної освіти як інфраструктури системи позашкільної освіти, фундаменту утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Необхідним постає співфінансування релокованих закладів позашкільної освіти за рахунок державних закладів позашкільної освіти, що фінансуються з державного бюджету України, відкриття гуртків та інших творчих творчих об'єднань на деокупованих територіях (ДОТ) відповідно до їх напрямів позашкільної освіти.

Потрібно розробити Порядок та умови надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, у тому числі на створення безпечного освітнього середовища, побудови захисних споруд цивільного захисту.

Окремим важливим питанням є укриття закладів позашкільної освіти, стан матеріально-технічного забезпечення, які впливають на рівень організації освітнього процесу.

Постає питання організації укриттів у об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та вихованців, учнів, слухачів закладів позашкільної освіти, зміцнення матеріально-технічної бази закладів позашкільної освіти в умовах воєнного стану.

Необхідним також постає активізація участі закладів позашкільної освіти у залученні коштів із грантів, проектів, наданні платних послуг з інших джерел, не заборонених законодавством.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

За результатами реалізації Концепції очікується:

– удосконалення нормативно-правової бази у сфері позашкільної освіти в умовах воєнного стану;

– посилення державної і регіональної підтримки позашкільної освіти, забезпечення реалізації прав на здобуття позашкільної освіти у закладах позашкільної освіти в умовах воєнного стану як основи утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості;

- заборона закриття, перепрофілювання, перепідпорядкування, злиття закладів позашкільної освіти;
- забезпечення рівного доступу до позашкільної освіти, збільшення охоплення позашкільною освітою в закладах позашкільної освіти на рівні не менше 50-60% дітей від загальної кількості дітей дошкільного і шкільного віку;
- оновлення змісту і методики освітнього процесу у закладах позашкільної освіти на засадах української національної та громадянської ідентичності;
- посилення кадрового забезпечення закладів позашкільної освіти в умовах воєнного стану, триступенева система професійної підготовки педагогічних кадрів для позашкільної освіти за освітніми програмами «Позашкільна освіта» за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки галузі 01 Освіта/Педагогіка на першому (бакалаврському), другому (магістерському) та третьому (освітньо-науковому) рівнях вищої освіти;
- відновлення освітньої інфраструктури, зміцнення матеріально-технічної бази закладів освіти в умовах воєнного стану.

ОБСЯГ ФІНАНСОВИХ, МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ, ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

Фінансування напрямів, пов'язаних з реалізацією Концепції, здійснюється за рахунок коштів, передбачених центральним та місцевими органами виконавчої влади у державному і місцевих бюджетах, а також за рахунок міжнародної технічної допомоги та з інших джерел, не заборонених законодавством.

РОЗРОБНИКИ КОНЦЕПЦІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Биковська Олена Володимирівна, президент Міжнародної асоціації позашкільної освіти, голова Громадської Ради при Державній службі якості освіти, завідувач кафедри позашкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Єресько Олег Вікторович, доцент кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування, кандидат педагогічних наук, доцент

Костицький Михайло Васильович, Народний депутат України II скликання, суддя Конституційного суду України, академік НАПрН України, чл.-кор. НАПН України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Майборода Ганна Анатоліївна, голова ГО Всеукраїнського об'єднання «Патріот»

Маляр Станіслав Анатолійович, адвокат, партнер АО «Пріорітас», завідувач кафедри ПВНЗ «Інститут екології економіки і права», доктор філософії з економіки

Овчаренко Вадим Миколайович, начальник відділу позашкільної освіти та виховної роботи Директорату шкільної освіти Міністерства освіти і науки України, кандидат філологічних наук, доцент

Оліфер Дарія Дмитрівна, військовий кореспондент, інструктор з тактичної медицини, пресекретар Президентського Фонду Леоніда Кучми «Україна»

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

Конституція України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Закон України «Про освіту». URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Закон України «Про позашкільну освіту». URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>

Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20>

Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» від 18.05.2019 р. № 286/2019. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>

Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. №64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

Стратегія розвитку позашкільної освіти. 2-ге вид., перер. і доповн. / за ред. проф. О. В. Биковської. Київ: ІВЦ АЛКОН, 2021. 117 с. URL:
https://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/10888/Bykowska%20Olena-Strategiya_2021.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Биковська О. В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи : моногр. / О. В. Биковська. К. : ІВЦ АЛКОН, 2008. 336 с.

Біла книга «Відновлення освітнього процесу на деокупованих територіях». Київ, 2024. 157 с.